

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

DE MAN VAN COLUMBIA

Het was in Oslo, tijdens het derde congres van de Internationale Humanistische en Ethische Unie, dat we hem hebben ontmoet, de tengere, nog jonge professor uit Columbia. Hij had in Europa een leeropdracht vervuld en voor zijn vertrek naar zijn land maakte hij het congres mee en verdiepte zich met de andere aanwezigen in de problemen en opgaven, waarmee het moderne humanisme in deze wereld geconfronteerd wordt.

Hij was niet de enige uit een ver land, maar wel een man die zich er niet op kon beroepen vertegenwoordiger van een groep, hoe bescheiden ook, te zijn. De Nigeriaan die er was, wist bij zijn terugkeer een aantal geestverwanten te zullen aantreffen en dat was ook het geval met de Japanse, die bij feestelijke gebeurtenissen door haar charmante kimono's aller aandacht trok. Maar de Columbiaan was een eenling, omdat in zijn geboorteland van een humanistische groep nog geen sprake is, het woord en het begrip er zelfs nog vrijwel onbekend zijn.

Voor ons in West-Europa is Columbia een van die vele Midden-Amerikaanse staten waarvan we niet veel meer weten dan dat er op gezette tijden revoluties en aardbevingen plaatsvinden. In het gesprek dat wij in een lunchpauze met deze eenzame humanist hadden en waarbij wij hem iets over de sociale omstandigheden en de voorwaarden voor de ontwikkeling van het humanisme in zijn land vroegen, heeft hij verteld over de ontstellende armoede waarin het grootste deel van de bevolking leeft en het gebrek aan mogelijkheden om hieraan een einde te maken. Hoe de sociale vooruitgang

niet alleen geremd wordt doordat de economie van het land zeer trefbaar is, maar ook omdat van een democratische samenleving nog geen sprake is. En dat voor alles het sociale probleem een opvoedingsprobleem is, waarbij men te kampen heeft met het feit, dat de meerderheid van de bewoners lezen noch schrijven kan.

Wie dat alles zo aanhoort, vraagt zich af, waar iemand de moed vandaan haalt om plannen te maken, bij zijn terugkeer mensen voor de humanistische gedachtenwereld en levensovertuiging te winnen. Waar moet men beginnen, welke tegenstanden zullen moeten overwonnen worden, hoe krijgt men mensen in beweging? Het is gemakkelijk enthousiast te zijn als men te midden van medestanders verkeert, maar uit ervaring weten we dat het zelfs dan niet meevalt om de taken die we ons gesteld hebben aan te pakken en vol te houden.

Maar onze man uit Columbia was niet terneergeslagen. Hij maakte helemaal niet de indruk van een wereldvreemde idealist te zijn, integendeel hij wist precies en nauwkeurig wat hij van plan was en hoe hij te werk zou gaan. Dat hij daarbij bovenmenselijke arbeid zou moeten verrichten en op weinig medewerking en veel tegenstand zou kunnen rekenen, ontmoedigde hem niet in het minst. Hij had het gevoel, hier ligt mijn opdracht, dat is mijn verantwoordelijkheid en daarbij weet ik me gesteund door de gedachte, dat het op die manier ook elders is begonnen, en dat het is geslaagd. En hij heeft in Oslo volop de gelegenheid gehad dat van anderen te horen, al waren de omstandigheden niet overal zo ongunstig.

kalender 1963

De kalender 1963 van het Humanistisch Verbond is thans verschenen. De uitvoering is geheel gelijk aan die van 1962. Prijs f 2,50.

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door storting of overschrijving van f 2,50 op postrekening no. 30.49.60 t.n.v. Het Humanistisch Verbond, Utrecht. In de omschrijving: Kalender 1963.

„HET VOORBEELD“

In het toneelstuk van de Amerikaanse schrijver Eugene O'Neill „The touch of the Poet“, enige jaren geleden ook hier te lande opgevoerd onder de titel „De Dag van Talavera“ wordt een hoofdpersoon ten tonele gevoerd, die ten onder dreigt te gaan aan het nastreven van een ideaal dat hij zich heeft gesteld, maar dat hij niet kan waar maken. De man heeft als majoor in het leger de slag van Talavera meegemaakt, onder de grote Hertog van Wellington. Na door bepaalde moeilijkheden uit het leger ontslag te hebben moeten nemen, heeft hij zich in Amerika gevestigd, zonder zich daar overigens thuis te voelen, en blijft daar verder leven in zijn verleden. Van eenvoudige Ierse afkomst was hij toch opgevoed tot een gentleman, zonder daar geheel in te slagen, en ook nu, in zijn nieuwe omgeving, tracht hij de status van een gentleman te voeren, zonder zich dat financieel te kunnen veroorloven.

Hij houdt er een duur rijpaard op na, spreekt op de ironisch-verfijnde manier, die een gentleman past, en gedraagt zich zo waardig mogelijk, voorzover de drank, die hij in grote hoeveelheden tot zich neemt, hem dit toelaat. Hij zet dit zover door dat zijn gezin aan deze door hemzelf geschapen schijnwereld dreigt ten onder te gaan. Na allerlei verwickelingen eindigt het stuk met het dóórbreken van het inzicht bij de hoofdpersoon, dat het zinloos is deze schijnwereld te handhaven en dat hij de realiteit moet zien, zoals zij is.

Hij schiet zijn paard dood, gaat weer spreken in het dialect, waarmee hij in zijn vroegste jeugd was grootgebracht, zijn waardige manier van optreden wordt vervangen door een houding van „ouwe jongens onder mekaar“, zijn schijnwereld valt in stukken.

Wat bezielde de man om deze schijnwereld te scheppen? Was hij alleen maar belachelijk? Natuurlijk is hij belachelijk in zijn waan, tragisch ook, omdat hij aan die misvatting alles opoffert.

Maar hij is het alleen, doordat zijn schijnwereldje te weinig in overeenstemming was met de realiteit. Er zijn tallozen, die hetzelfde nastreven of althans nastreefden, zonder zich belachelijk te maken, omdat ze het zich beter konden veroorloven, er zijn er ook, die het zijn zonder meer. In de Engelse cultuur is het streven naar het „gentleman-zijn“ lange tijd beoefend door een ieder, die daar door maatschappelijke positie enigszins voor in aanmerking kwam. Het gehele onderwijs was, en is in Engeland nog steeds, min of meer gericht op het opkweken tot gentleman.

Nu zijn er aan dit gentleman-ideaal twee kanten. Men moet er niet alleen onder verstaan de netgeklede man, met de bolhoed, al of niet getooid met een pijp. De gentleman is veel meer dan alleen deze uiterlijke „statussymbolen“, zoals dat tegenwoordig heet. Hij vertegenwoordigt immers tevens morele waarden: hij is sportief en loyaal, is democratisch, voorzover hij de rechten van de mindere beminnelijk tolereert, en zelfs

tot op zekere hoogte respecteert, hij heeft zelfspot enz. enz. Dit maakt dat men ook zeer goed een gentleman kan zijn zonder de bovengenoemde uiterlijkheden. De ware gentleman is een, zij het naar plaats en tijd beperkt, ideaal-type, waarvan de uiterlijke kenmerken slechts één facet vormen. De echte gentleman is iets, en men maakt zich pas belachelijk, wanneer men zich slechts de uiterlijke kenmerken, zonder de innerlijke levensstijl, heeft verworven. Daarom heeft het gentleman-ideaal, cultuur-historisch gezien, bevruchtend kunnen werken en is het het ideale mensentype, en vooral niet de caricatuur, van een volk geworden.

Een dergelijk concreet mensbeeld heeft in meer perioden van de geschiedenis een cultuurscheppende functie gehad. Ik denk bijv. aan het middeleeuwse ridderideaal, aan de „homo universale“, de algeheel gevormde mens van de Renaissance, een mensbeeld, dat naast de hoogste morele en intellectuele idee, tevens een concrete werkelijkheid belichaamde. Doch er is een máár bij.

Een dergelijk „voorbeeld van mens-zijn“ was vrijwel altijd het vervolmaakte beeld van een heersende groep of klasse. De Engelse gentleman is niet te scheiden van zijn economische positie als rijk landedelman. De gesoigneerde, zich altijd bloemrijk en zelfs precisieus uitdrukken Franse edelman is niet los te maken van de Franse hofkringen, de stijf-Pruisische, veelal met lorgnet gewapende, „geschmeidige“ officier, die helaas voor velen ook nog een ideaalbeeld van menselijkheid gevormd heeft, niet van de Oost-Pruisische landadel enz.

Door de overheersing van een selecte groep liepen veelal mensbeeld en menstype d.w.z. innerlijke en uiterlijke kenmerken dooreen. Opbouwend was een dergelijk mensbeeld, in zoverre het soms de beste eigenschappen van een volk belichaamde, vernederd werd het vaak op de lange duur, omdat het velen er toe bracht, het gedrag van een heersende groep als de enige voorwaarde voor maatschappelijk succes te beschouwen (wat het soms ook was) en daardoor een valse levensstijl in het leven riep, die meer op het uiterlijke dan op het innerlijke was gericht.

Men kan de macht van het nadoen als maatschappelijk-vormende factor niet gemakkelijk overschatten. De mens doet na en richt zich niet naar die voorbeelden, waarvan hij meent dat ze de meest juiste zijn, of de schoonste of de beste, maar naar het voorbeeld, dat sociaal hoger geplaatste groepen hem geven. Dit is vooral ook duidelijk in het gebruik van de taal. Enerzijds heeft het taalgebruik van de hogere klassen het aangezicht van de cultuurtalen zeer bepaald. (Het specifieke taalgebruik van de Engelse gentleman is in meerder of mindere mate in nog vrijwel elk Engels boek te vinden). Anderzijds heeft dikwijls het opzettelijk en daardoor aanstellerig aandoend napaen van de „hogerop-strevenden“ het taalgebruik tot een soort uiterlijk „statussymbool“ gemaakt.

In onze tegenwoordige, democratische of gedemocratiseerde maatschappij treedt een wending in. Democratie betekent — althans in theorie — dat er geen heersende groepen meer zijn. Misschien toveren deze woorden u een glimlach op het gelaat en inderdaad mag dit in de praktijk ook nog wel niet geheel het geval zijn, feit is in elk geval, dat de overheersende positie van bepaalde groepen, economisch zowel als cultureel of moreel steeds meer aan het verdwijnen is. Het gevolg hiervan zou moeten zijn dat de wens tot imitatie, tot na-apen van sociaal-hogere groeperingen steeds meer zou verdwijnen. Inderdaad is een dergelijk, concreet mensbeeld, dat een sterke aantrekkingskracht uitoefent op vele lagen van de bevolking niet meer aanwezig, maar is daarmee de behoefte om na te doen, om zich te richten naar de voorbeelden van anderen, ook aan het verdwijnen? Toen ik pas geleden in Griekenland was, is het mij opgevallen, hoezeer wij in West-Europa nog, zonder dat we het vaak zelf weten, trachten anders te zijn dan we werkelijk zijn. Wat in de moderne Grieken zo treft, is, behalve hun langzamerhand befaamde, oprecht-gemeende gastvrijheid, hun ongecompliceerde, eerlijke en natuurlijke manier van optreden. Als een Griek gevoel van eigenwaarde heeft, dan is dat een gevoel van eigen „waarde“, maar ook niet meer dan dat.

Bij ons ontardt gevoel van eigenwaarde zo dikwijls in „dunk“ van eigen waarde, in de verbeelding meer te zijn dan men werkelijk is. In Griekenland ziet men nog mannen, die trots zijn, in de goede zin, zonder ijdel te zijn. De Griek is nog niet trots op het materiële dat hij heeft, hij heeft trouwens meestal weinig, maar hij is hoogstens trots op wat hij werkelijk is. Bij ons ligt het accent zo vaak op wat men heeft en niet op wat is. Zo sterk is dat, dat sommigen zich nauwelijks kunnen voorstellen, dat men nog iets zou doen, zonder er bij te winnen.

In Oostenrijk sprak ik met iemand over de vriendelijke, gastvrije manier waarop bijna alle Grieken je als buitenlander tegemoet treden.

Ach ja, zei hij, natuurlijk zijn ze vriendelijk, aan de buitenlanders kunnen ze verdienen, het tourisme is bijna hun enige verdienste, en, niet waar, het gaat toch allemaal om het geld. Maar dat is het hem nu juist, het gaat de Grieken niet om het geld.

Dat wil niet zeggen dat de Griek niet graag meer werk, meer geld zou willen hebben dan hij nu heeft. Uiteraard wil hij dat, en terecht, maar het bepaalt niet zijn optreden in inter-menselijke verhoudingen. Dit alles valt te meer op, wanneer men naar de jeugd kijkt. Onze jeugd — en nu moet u niet denken dat ik de jeugd noem, omdat het gebruikelijk is er tegenwoordig de jeugd bij te halen, maar alleen omdat het bij de jeugd nog duidelijker aan de dag treedt — onze

jeugd, en dat geldt voor heel West-Europa, neemt een zekere „houding“ aan. Men treft overal dezelfde typen, die op een quasi-onverschillige manier er opvallend-onverzorgd of juist opvallend-beelderig bijlopen, een ieder naar zijn aard en streven. In Griekenland ziet men overwegend „gewone“ jongens, die ook niet meer, maar vooral ook niet minder zijn dan dat. Eigenlijk vaak zelfbewuster, maar daarom misschien minder geneigd tot een houding.

Nu zou ik niet willen aanbevelen om allen als de Grieken te worden, dat zou een onredelijke eis zijn. Evenmin kan ik, om praktische redenen, een ieder aanraden om eens in Griekenland te gaan kijken, al zou dat heel nuttig zijn. Maar misschien is het wel goed om ons ervan bewust te worden, wat we werkelijk zijn, zonder poespas, zonder franje. We moeten ons afvragen, als we iets willen, waarom we dat willen. Willen we iets, omdat Pietje het heeft, of omdat we daardoor in de achting van anderen denken te stijgen, of willen we het werkelijk. Willen we iets niet, omdat we er echt geen zin in hebben of omdat we anders in de achting van anderen menen te dalen?

Willen we, om maar eens een voorbeeld te noemen, geen televisie, omdat we er echt geen zin in hebben, of omdat we het schadelijk vinden, hetgeen heel goed mogelijk is, of omdat we anders niet meer voor „intellectueel“ worden aangezien? Willen we een grote auto, omdat we die nodig hebben of alleen maar omdat we zonder die niet voldoende waard zijn of omdat anderen dat van ons verwachten? Willen we een kleine auto, omdat we een bescheiden indruk willen maken of, wat stellig het enig juiste is, omdat we een grotere niet kunnen betalen? Men krijgt soms de indruk dat we in de toekomst met een variant op het gezegde van de filosoof Feuerbach: „Der Mensch ist, was er isst“ (de mens is, wat hij eet) zullen moeten zeggen: „De Mens is... zijn auto!“

U ziet wel, de problemen liggen in onze Westerse welvaartsstaat voor het oprapen. De Griek kent deze problemen niet, of nog niet, en daarom benijd ik hem, want de winst is voor hem groot. Daarom blijft voor mij nog altijd actueel, wat de Romeinse Schrijver Plinius in de 2e eeuw na onze jaartelling schreef aan een bekende, die gouverneur van de toenmalige provincie Achaia werd, ook al moge zijn bedoeling, in historisch verband, een andere geweest zijn, deze woorden n.l.: „Bedenk dat ge gezonden wordt naar de provincie Achaia, dat ware en zuivere Griekenland, waarin, naar men aanneemt, de beschaving, de wetenschap, ja zelfs de landbouw zijn ontstaan, gezonden om het bestuur van vrije staten te regelen, naar mensen, die werkelijk mens zijn, naar vrije mensen, die werkelijk vrij zijn.“

W. HOLTLAND.

lezingen voor de radio

zo. 30 sept. VARA 9.45 uur: H. Beuke: „10 jaar Humanistisch Kinderhuis Ellinchem“.

zo. 7 okt. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: „Humanisme in de wereld“.

zo. 14 okt. VARA 9.45 uur: G. W. Huygens: „Multatuli tussen geloof en ongeloof“.

zo. 21 okt. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt“.

MODERN

In mijn prille jaren heb ik mij eens onder het gehoor bevonden van de heer Kurt Schwitters. Van de gedichten die hij voordroeg herinner ik mij nog slechts de regel „es ist zum weinen, es ist zum hu-hu weinen.” En dat was het dan ook.

Het was niet lang na de eerste wereldoorlog. Blijkbaar wil men, na jarenlang gestaan te hebben in vlees-, eenheidsworst-, aardappelen- en sigarettenrijen, ook wel weer eens iets anders. In de Kunst uitte zich dit verlangen naar iets anders in de eerste plaats in een sterke vereenvoudiging. Piet Mondriaan was al vóórgegaan met schilderijen, waarop hier en daar een lijn en/of een punt voorkwam en ons was aangezegd, dat de consequentie van deze richting een schoon stuk linnen zou zijn.

Dit streven had zich ook meegedeeld aan de kunstenaars, die de taal als grondstof hanteerden. Ingewikkelde constructies met een onderwerp, gezegde en lijdend voorwerp verwierpen zij met overtuiging. Slechts zeer primaire kreten werden de passende uitdrukking geacht van de oergevoelens die hen bezielde. Het „da-da” van de kleuter was zulk een uiterst geconcentreerde en geladen kreet en gold dan ook als een stukje hoge kunst. In een nog hoger stadium zou de literatuur via een zacht gekreun wegsterven tot een absoluut stilzwijgen.

Voorlopig hebben wij het stadium van het schone linnen noch dat van het stilzwijgen bereikt. De oorzaak hiervan is vermoedelijk gelegen in het feit, dat er dan geen merkbaar verschil meer zou bestaan tussen een kunstenaar en een gewoon mens. Niemand zou immers weten of een zwijger bezig was de hoogste kunst te scheppen dan wel of hij bezig was eens lekker uit te rusten.

Intussen is u uit de aanhef al wel duidelijk, dat Kurt Schwitters zich nog op een betrekkelijk lage trap van ontwikkeling bevond, want al was het allemaal nogal raar, je kon er wel iets bij denken. Al schrijvende herinner ik mij ook, dat in hetzelfde gedicht iets voorkwam van „es ist zum lachen, es ist zum hi-hi-lachen” en dat klinkt vrij conventioneel.

Na het da-daïsme is de vooruitgang van de Kunst wat geremd. Er kwamen weer kunstenaars die kijkers en lezers iets tegemoettraden. Wij hebben tussen de beide wereldoorlogen literatoren gehad die een zeer verstaanbare taal spraken en ik heb in die tijd schilders met echte baarden gekend, die landschappen maakten die op landschappen geleken en gezichten die herkenbaar waren. Surrealisten waren voor iemand met enige kennis van de psychologie onmiddellijk te begrijpen en Picasso die wat wild met ledematen en zintuigen bleef stoeien, achtte het in later jaren niet beneden zich zeer natu-

ralistische duifjes te verven die miljoenen vredesvrienden tot geestdrift hebben gebracht en bij militaire parades werden meegedragen.

Toen ik in de tweede wereldoorlog in de centrale-keukenrij stond of op mijn anti-ploffiets ergens een liter taptemelk ging halen, heb ik vaak bedacht, welke gevolgen dit alles voor de Kunst moest hebben. Eerlijkheidshalve moet ik zeggen, dat achteraf is gebleken hoezeer mijn fantasie tekort geschoten is. Nimmer heb ik de bewogen beweging voorvoeld, waarop onze ontbering is uitgelopen.

Toen eenmaal de nieuwe kunstvormen baanbraken en jong leven ontbotte op de puinhopen van de zo zwaar beschadigde wereld, miste ik de geestelijke lenigheid het allemaal nog eens mee te maken. Als ik af en toe in de mening goed bij te zijn eens mompelde „es ist zum hu-hu-weinen”, kreet een nieuwe generatie mij uit voor een reactionair en van J. B. Charles heb ik zoëven vernomen dat iemand als ik niet beter is dan een SS-er.

Dat is natuurlijk niet zo prettig maar men went aan alles en ik troostte mij met de gedachte, dat de slinger wel weer eens terug zou slaan. Daarvoor had ik een jaar of vijftien, twintig uitgetrokken en ik bereide mij reeds voor op een triomfantelijke levensavond.

Maar zie, eerder, veel eerder dan ik verwacht had, komt er een kentering. Een aantal gepatenteerde kunstenaars heeft zijn stem verheven tegen manifestaties die voor en na in het Amsterdamse Stedelijke Museum hebben plaatsgevonden. De aanleiding was de dreigende benoeming van een directeur, van wie men op het gebied van de vooruitgang nog wel wat verwachten kan.

Ik vind het van de protesterende kunstenaars zeer moedig, dat zij een waarschuwende vinger hebben opgeheven. Maar ik vraag mij wel af of zij niet iets te vroeg zijn. Nog slechts enkele tentoonstellingen immers en men zou de grenzen van de nieuwe kunst hebben bereikt.

Niettemin wordt het leven van mensen van mijn slag nu weer wat rustiger. Tot dusver was het een zaak van wijs beleid bij het zien van de eigentijdse kunstuitingen bedachtzaam het hoofd te schudden en te zeggen: „Het zal wel iets te betekenen hebben, maar ik kan het niet zo goed meer volgen.” Terwijl men liever hardop had gezegd, dat het baarljke nonsens was.

Thans voelen wij ons gerugsteund door echte kenners en die hebben het woordje waanzin gebruikt.

Verruimd halen wij adem.

Dus toch!

H. H.

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.
Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)